

kal utalok: hazai irodalmi és képzőművészeti alkotásaink sora is, mélyreható összehasonlító elemzésnek alávetve, nem szolgál-e hasonló, eddig nem sejtett tanulságokkal?

Új, dinamikus, mondhatni: dialektikus társadalom-kép, és ennek megfelelően megváltozott történelem-felfogás a Tudor-kori Angliában — erről szól Arthur B. Ferguson előadása: *Circumstances and the Sense of History in Tudor England: The Coming of the Historical Revolution*, a témának koránt sem kimerítő, ám annál rokonszenvesebb felvázolásával.

A kötetet záró eszmétörténeti áttekintés, Paul Oskar Kristeller érdekes és mérték-tartó előadása (*The European Significance of Florentine Platonism*) mondanivalójának különösen két összetevőjében jelentős: egyfelől amennyiben némi mérsékletre int a firenzei platonista iskola (elsősorban Marsilio Ficino és Giovanni Pico della Mirandola) Európára gyakorolt hatásának értékelésében, másfelől amikor rámutat az európai irodalom- és eszmétörténetnek azokra a területeire, amelyeken még érdemesnek s ígéretesnek látszanék kutatni az Accademiaiból kisugárzó indíttatások után.

Nem hagyhatjuk enlétlenül a kötet két történeti tárgyú előadása sem; az egyik Berthe M. Marti iskolatörténeti munkája *1367: Founding of the Spanish College at Bologna* címmel; a másik a Karoling uralkodók államközi szerződéseit elemzi: Francois L. Ganshof: *The Treaties of the Carolingians*.

A kötet mind tartalmával, mind külsejével méltóképpen tanúskodik az Egyesült Államok-beli középkor- és reneszánsz-kutatás egyik fórumának élénk, magas színvonalú tevékenységéről.

BORONKAI IVÁN

Franco Simone: Umanesimo, Rinascimento, Barocco in Francia. Torino, 1968. U. Mursia et C., 409.

Franco Simone, a francia irodalomtörténet neves torinói professzora, új könyvében tovább folytatta a XV–XVII. századi francia irodalomra vonatkozó alapvető tanulmányainak a közzétételét. E műve szerves folytatása, kiegészítése és kiszélesítése *Il Rinascimento francese* (Torino, 1961) című munkájának. Már ez utóbbiban hangoztatta, hogy kutatásai beilleszkednek a francia irodalomtörténet revíziójának az utóbbi évtizedekben kialakult folyamataiba. E revízió eredményeként vitatottá váltak a hagyományos sémák („gli schemi tradizionali sono stati posti in discussione”,

72.), különösen a XV. és a XVII. századot illetően.

Korábbi munkájában érdeklődése előterébe a francia Quattrocento újjáértékelését állította. Simone azzal a hagyományos felfogással szállt vitába, mely szerint a németalföldi hatások túlsúlya által jellemezhető XV. század után a XVI. századi francia reneszánsz teljes egészében olasz inspirációk alapján virágzott ki. A szerző, mint a reneszánsz kori francia–olasz kapcsolatok legjobb szakértője, meggyőzően bizonyítja egyrészt, hogy az intenzív olasz humanista impulzusok már Petrarca Avignon-i szereplésétől kezdve jelen vannak a francia kultúrában és másrészt, hogy a francia humanizmusnak és reneszánsznak megvoltak a rendkívül erős saját, belső gyökerei és nemzeti sajátosságai, melyek a még oly jelentékeny külföldi hatások ellenére is biztosították autonómiáját. Most bemutatott, új könyvének két első részében ismét a jelzett témakörökkel foglalkozik, vagyis a francia humanizmus olasz komponenseivel, illetve a francia reneszánsz eredetiségével. Ez utóbbi vonatkozásban különösen figyelemreméltóak a „rhétoriqueur”-ök iskolájáról (*La scuola dei „Rhetoriciens”,* 169–201), illetve a Pléiade költőiről és elődeikről (*I poeti della Pléiade e i loro predecessori,* 202–215) írott fejezetek. Mindezzel a torinói tudós komolyan hozzájárult azoknak az újabb törekvéseknek a sikeréhez, melyek egy, az olasztól és németalfölditől elkülönülő, saját gyökerekkel és fejlődéstendenciákkal rendelkező „francia humanizmus” létének bizonyítására és elismertetésére irányulnak.

A jelen munka fő újdonságát azonban a francia barokk felfedezését tárgyaló harmadik rész (*Prospettive critiche sulla scoperta del barocco francese*) alkotja. A francia irodalomtörténet hagyományos sémáinak a revíziója a barokk kérdése körül hozta ugyanis a legfontosabb eredményeket. Már korábbi könyvében is hangsúlyozta Simone, hogy egy barokk periódus meghatározása a francia irodalomtörténetben szétrobbantotta „XIV. Lajos százada mitikus egységé”-nek koncepcióját. A francia barokk „felfedezése” természetesen nem Simone érdeme, hiszen előtte egész sor kiváló tudós (A. Boase, H. Hatzfeld, A. Adam, R. Lebègue, V. L. Tapié, M. Raymond, J. Rousset) alapvető munkák sorával bizonyította már a barokk jelenlétét a francia irodalomban. Simone hozzájárulása mégis különös fontosságú, ő ugyanis nem az egykorú művek elemzésére s barokk vonásaik kimutatására törekszik, hanem tudománytörténeti szempontból közelodik a problémához. A kritika- és tudománytörténet egyébként is a szerző egyik

legkedveltebb terepuma. Az *Il Rinascimento francese*-nek is mintegy a felét a „renaissance” fogalom és terminus történetének szentelte, új adalékok hosszú sorával világítva meg a fogalom használatát és alakulását a XVII.–XVIII. századi francia kritikai gondolkodásban. Számos tanulmánya szól a francia irodalomtörténet történetének különböző kérdéseiről is. Így érthető, hogy a barokk probléma is elsősorban kritikátörténeti összefüggésben érdekelt, s azt tűzte ki célul, hogy bemutassa, miképpen ment végbe a XVII. századi francia irodalomról kialakult történeti koncepciók fejlődése, bomlása és átalakulása.

Könyve e harmadik részében először a klasszikus irodalomtörténeti séma kialakulásának folyamatát rajzolja meg. Lépésről lépésre mutatja be, miként fejlesztette ki a felvilágosult, majd a romantikus kritika a XVII. századi francia klasszicizmusra vonatkozó koncepciót, egyrészt a francia szellem igazi inkarnációjának nyilvánítva azt, másrészt kiterjesztve érvényét a század egészére, lényegében azonosítva XIV. Lajos korát a XVII. századdal. Ezt a sémát a XIX. század végéig az irodalomtörténetesek a legapróbb részletekig kidolgozták, merev rendszerré, sőt egyre inkább nacionalista mítosszá fejlesztették. Az alkotó tudományos kutatást e témakörben Brunetiére után már egyre inkább felváltotta a vulgarizálás, a tankönyvekben, enciklopédiákban való aprópérezés váltás, a hivatalos koncepcióvá emelés és az akadémiai elogiumok. Érthető, hogy az igényes kritika és az új anyag feltárására törekvő irodalomtörténet egyaránt fogékonyvá vált a XVII. század ama íróira, akikre az akadémikus séma árnyat borított, akiket mellőzött, vagy a klasszicizmus normái alapján elmarasztalt. Igen érdekesen mutatja be Simone, hogy a „klasszikus század” elméletének tulajdonképpen már a XIX. század elejétől kezdve megvolt az ellenzéke. Mindig voltak törekvések arra, hogy a XVII. század első felének egyes íróit a maguk eredetiségében ragadják meg, anélkül, hogy beleerőltetnék őket a klasszicizmus-elmélet Prokrusztész-ágyába.

A XX. század harmadik-negyedik évtizedében így megérett a helyzet arra, hogy a XVII. század első felének, vagy pontosabban a Pléiade és XIV. Lajos fénykora közé eső periódusnak, nagyjából az 1580 – 1660 közötti időszaknak az egyedi, sajátos karakterét felismerjék. Simone nagy érdeme annak meggyőző bizonyítása, hogy nem a nemzetközi barokk-kutatás, és még kevésbé a német szellemtörténeti barokk-irodalom hatására rendült meg a reneszánszt közvetlenül felváltó, azaz a XVII.

század egészére kiterjesztett klasszicizmusnak a koncepciója, hanem belső szükségességéből, a kritikus időszak íróinak nem is annyira felfedezése (scoperta), mint inkább értő olvasása (lettura comprensiva) következtében. Miután egyre több jelenségről kellett megállapítani, hogy már nem tekinthető reneszánsznak és még nem klasszicizmusnak, parancsoló követelménnyé vált azok együttes, összefoglaló jellemzése, a kérdéses periódus sajátos arculatának a meghatározása. Az addigra előrehaladt és nagy eredményeket felmutató nemzetközi barokk kutatás itt jött a francia irodalomtörténet segítségére, hiszen készen szállította a párhuzamokat, a reneszánsz és a klasszicizmus közé eső periódus lényegére vonatkozó eredményeket, s — nem utolsó sorban — egy addigra már mindenütt elfogadott és használt terminust a „barokk”-ot. Nem csodálható, hogy olyan kiváló tudósok, mint Théophile de Viau monográfusa, Antoine Adam (1935), illetve de Sponde felfedezője, Alan Boase (1938), midőn alapos elemzés után hősük életművének jellemzésére valamely egyetemes történeti terminust kerestek, máshoz mint a „barokk”-hoz nem folyamodhattak. E tanulságok konzekvenciáit első ízben Raymond Lebègue vonta le következetesen, mikor a „barokk” fogalmát immár a reneszánsz és a klasszicizmus közé eső periódus egészének jelölésére alkalmazta. Úttörő tanulmányának már a címe is magában foglalja az állásfoglalást: *De la Renaissance au Classicisme. Le théâtre baroque en France*. (Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance, 1942. 161 – 184.) Hét évvel később, 1949-ben a „Revue des Sciences Humaines” (Lille) barokkszám, mely valóságos seregszemléje a francia barokk-kutatás legjobbjainak, világosan jelzi, hogy a barokk fogalma immár végérvényesen polgárjogot nyert a francia irodalom- és művelődéstörténetben.

Ma már aligha akad olyan komoly kutató, aki kétségbe vonná a francia barokk irodalom létezését. A francia barokk értelmezése, illetve a XVII. századi francia kultúra és irodalom felfogása terén azonban tovább tartanak a nézeteltérések. Az egységesen klasszicista XVII. század mítosza már a múlté, a francia XVII. század egységének illúziója azonban még gyakran kísért egyes munkákban. Ez utóbbi vélemény barokkot és klasszicizmust mint a század két párhuzamos irányzatát, stílusát fogja fel, vagyis egységes korszakot lát a francia XVII. században, melynek azonban két uralkodó áramlata volna. „Baroque et classique, une civilisation”: így határozta meg tömören e felfogás lényegét Pierre Francastel egyik tanulmánya címében

(Annales, 1957. 207–222), — ellentétben Victor L. Tapiéval, aki *Baroque et Classicisme* (Paris, 1957.) című kiváló munkájában a művelődés- és művészettörténet területén meggyőzően mutatta ki, hogy a XVII. századi Franciaországban barokk és klasszicizmus mint két különböző, társadalom- és ideológiatörténetileg determinált periódus követte egymást. Az ismertetésünk tárgyát képező mű tudós olasz szerzője ezekre a vitákra már nem tér ki. Állásfoglalása azonban teljesen egyértelmű: a barokkot a francia irodalomban, mint egy a reneszánsz és a klasszicizmus között elhelyezkedő, nagyjából IV. Henrik és XIII. Lajos korával egybeeső, önálló korszaknak tekinti. Tudománytörténeti fejtegetései újabb nyomós érveket szolgáltatnak a barokk és klasszicizmus egymásmellettségét valló, azokat egyazon korszak egyidejű jelenségeiként értelmező, s a „tizenhetedik század”-ot egységes civilizációként és irodalmi korszakként tekintő felfogásokkal szemben.

KLÁNICZAY TIBOR

Wilhelm Friese: Nordische Barockdichtung. (Eine Darstellung und Deutung skandinavischer Dichtung zwischen Reformation und Aufklärung.) München, 1968. Francke Verlag, 320.

A tübingiai skandinavista első ízben tesz kísérletet az „északi barokk” irodalom („Dichtung” alatt nem csupán költészetet, hanem szépirodalmat ért) összefoglaló bemutatására. A skandináv irodalmak XVII. századi problematikájában járatlan olvasó hálás lehet a szerzőnek a két királyság, illetve négy ország (Norvégia és Izland ekkor Dániához tartozott!) barokk irodalmáról nyújtott gazdag és szakszerű információért. Kár, hogy a mondanivaló, illetve az anyag csoportosítása kissé megnehezíti a tájékozódást, Friese ugyanis egy általános módszertani fejezet után először egy társadalmi-ideológiai képet nyújt *Welt und Weltbild* címen, majd ismerteti a korszak nevesebb íróinak életrajzát, amit az irodalom elvi kérdéseinek (a hagyomány szerepe, a külföldi hatások stb.) taglalása követ; ezután kerül sor az irodalom formái és műfaji problémáinak áttekintésére, hogy végül az irodalom társadalmi funkciójának rajza zárja a kötetet. Ez a szeszélyesnek tűnő szerkezet, mely mellőzi mind a történeti-kronológiai, mind a nemzetek szerinti, mind pedig a logikai-szintetikus tárgyalásmódot, megfosztja az olvasót az ismeretlen

anyagban való eligazodás kézenfekvő támpontjaitól.

A skandináv irodalmak barokk korszakát a szerző kereken a XVII. században jelöli ki, azt állítván, hogy egy abszolút időazonosság áll így fenn Skandinávia és Európa többi része között a barokk tekintetében. Barokk korszak és XVII. század azonosítása a német barokk-kutatás jellegzetes álláspontja, melynek érvénye a legtöbb esetben, s mindennekelőtt éppen a német barokkra vonatkozóan erősen vitatható. Ami viszont az „északi barokkot” illeti, erről kiderül, hogy a korábbi kutatók csak a XVII. század második felében vélnek igazi barokk jelenségeket felismerni, a század első felét pedig még a humanizmus vagy a reneszánsz vagy a késő reneszánsz fogalmaival definiálják. Friese elutasítja elődei álláspontját, mert az szerinte szétválaszt egy összetartozó és egységes fejlődést.

Miben látja megnyilvánulni a szerző a fejlődési folyamatnak ezt az egységét, illetve egységesen barokk voltát? Ideológiailag a lutheri ortodoxia korlátlan uralmában, miután 1617-ben mind a dán, mind a svéd evangélikus egyházakban véglegesen vereséget szenvedtek a melanchtonianus, krypto-kálvinista, toleránsabb tendenciák. Ezzel párhuzamos az abszolút királyi hatalom kiépülése és megerősödése s egy szigorúan tekintélyelvű társadalmi struktúra megmerevedése mindkét királyságban. Az egyházi és világi szférában, ideológiában és társadalomban egyaránt egy, az istentől és a királytól irányított rendnek az eszménye vált így uralkodóvá és ez a rend alkotja a barokk alapját és hátterét. Nemcsak az életben, hanem az irodalomban is ennek a rendnek a győzelme manifesztálódik a XVII. századi Skandináviában; — jelenti ki a szerző. Ez kétségtelenül szuggesztív és következetes koncepció, kérdés azonban, hogy a „rend” és a „barokk” egymást feltételező, egymással okvetlenül korrelatív jelenségek-e.

Szorosabban vett irodalmi vonatkozásban a XVII. századi fejlődés egységét a szerző a művészi igényű, anyanyelvű irodalom kibontakozásában és felvirágzásában látja. A XVI. században, melyet a reformáció korának nevez, az anyanyelvű protestáns irodalom nyelvében és stílusában még középkori jellegű, az igényes műköltészet viszont még kizárólag latin nyelvű. A fordulat a XVII. század első felében következett be, elsősorban a dán Anders Arrebo (1587–1637) és a svéd Georg Stiernhielm (1598–1672) jóvoltából. Ők és kortársaik tudatosán szakítanak a hagyományokkal és részben a latin, részben a fejlettebb európai irodalmak — első-